

Розвиток неолімпійських видів спорту на Харківщині у період існування Української РСР

Наталія Салтан
Олександр Салтан

Харківська державна академія фізичної культури,
Харків, Україна

Мета: на основі аналізу низки архівних документів та матеріалів періодичної преси зроблено спробу дослідити історію становлення неолімпійських видів спорту в нашому регіоні.

Матеріал і методи: аналіз й узагальнення джерельної бази з даного питання.

Результати: проаналізовано особливості розбудови спортивної галузі протягом усього періоду існування Української РСР.

Висновки: встановлено, що розвиток неолімпійських видів спорту радянського періоду розпочався у 20-х рр. ХХ ст. Найбільш масовими серед неолімпійських видів спорту в області стали шахи та шашки, військово-спортивні види (в умовах мілітаризації країни в 30-х рр. ХХ ст.) та одноборства. Рівень підготовки харківських спортсменів був таким високим, що вони складали основу збірних команд Української РСР, а також входили до складу збірних Радянського Союзу.

Ключові слова: неолімпійські види спорту, масові види спорту, військово-прикладні види спорту.

Вступ

В сучасних умовах спорт є однією з провідних сфер діяльності людини, який покликаний формувати низку психофізичних якостей громадян України незалежно від віку, статі та фізичних можливостей. Поряд з класичними та канонічними різновидами видів спорту особливе місце посідають його неолімпійські різновиди. Незважаючи на відсутність їх визнання світовими спортивними організаціями, як в Україні, так і за її межами, вони з кожним роком стають доволі популярними. Як не дивно, але в цій царині сучасна українська держава має неабиякий досвід, адже зародження окремих напрямків неолімпійських видів спорту почалося ще у міжвоєнний період. Незважаючи на певний ступінь аматорства, неолімпійські види спорту з роками завойовували все більше і більше своїх шанувальників, яких радянська ідеологія перетворювала на своєрідний резерв олімпійських збірних, що представляли СРСР на міжнародних змаганнях. Водночас становлення та розвиток неолімпійських видів спорту в УРСР був переконливим свідченням інтенсивного спортивного будівництва, що було покликано формувати «будівника світлого майбутнього», для якого спорт був одним із майданчиків демонстрації тілесної досконалості та низки фізичних якостей представників першої у світі соціалістичної держави.

Історіографія з даної проблематики представлена здебільшого книжками, які спортивні товариства та федерації випускали з нагоди різних пам'ятних дат та ювілеїв. У них вміщувалися короткий історичний огляд розвитку даного виду спорту чи спортивної організації, а також публікувалися найвизначніші спортивні досягнення [1]. Хронологічний огляд розвитку неолімпійських видів спорту на Харківщині представлено в монографії Ю. Грота та М. Олійника [11–13]. Однак цей багатотомник присвячений, здебільшого, опису перемог харківських спортсменів і майже не приділяє уваги питанням розбудови окремих видів спорту в нашому регіоні. Широко використовує

відомості про неолімпійські види спорту київський дослідник Ю. Тимошенко. Проте його монографія обмежується хронологічними рамками 20-х – 40-х рр. ХХ ст.; факти мають проілюструвати розбудову всієї спортивної галузі Української СРСР, а не її окремих регіонів [18]. Значна частина матеріалів розмішена на сторінках місцевої преси. Авторами таких статей були люди, обізнані в даній проблематиці: спортивні журналісти та спортивні функціонери нашого регіону [14; 16]. Часто у цих публікаціях обговорювалися проблеми розвитку спорту, підводилися підсумки попередніх років. Все це дозволяє скласти цілісну картину розвитку цієї галузі.

У рамках науково-дослідного проекту «Теоретико-методологічні характеристики розвитку неолімпійських видів спорту» авторами було підготовлено ряд наукових розвідок, присвячених окремим питанням розвитку спортивної сфери [17].

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в межах науково-дослідного проекту «Теоретико-методологічні характеристики розвитку неолімпійських видів спорту», номер державної реєстрації 0115U002372.

Мета дослідження: всебічно охарактеризувати процес розбудови та розвитку неолімпійських видів спорту на Харківщині впродовж усього радянського періоду історії України.

Матеріал і методи дослідження

Джерельну базу дослідження складають документи, які зберігаються в Державному архіві Харківської області, Центральному державному архіві громадських об'єднань України та періодична преса. Офіційні документи представлено у фондах Комітету по справах фізичної культури і спорту при Виконавчому комітеті Харківської обласної ради депутатів трудящих (Р-5756), Ради спілки спортивних товариств (Р-5757), Харківського обласного виконавчого комітету (Р-3858), Харківського окружного виконавчого

комітету рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів (Р-845) та ін. Тут зберігаються постанови комітету з фізичної культури і спорту СРСР, статистичні відомості про розвиток галузі в області, результати різного роду спортивних змагань, звіти про роботу добровільних спортивних товариств тощо. На сторінках місцевих газет «Червоний прапор», «Ленінська зміна», «Слобідський край», «Соціалістична Харківщина», «Вечірній Харків» систематично публікувалися статті про спортивні змагання, про проблеми розвитку окремих видів спорту, інтерв'ю із видатними спортсменами.

Результати дослідження та їх обговорення

Піонерами серед неолімпійських видів спорту на Харківщині можна вважати городки, гирьовий спорт (у той час він не розділявся із важкою атлетикою), мотоспорт, шахи, шашки та акробатику. На початок 1926 р. Харківська губерньська рада з фізичної культури мала відомості про 61 шахово-шашковий гурток, в яких нараховувалося 1480 шахістів та 693 шашкистів [7, арк. 14].

Шашки та шахи стали одним із найбільш масових видів спорту в області через розгалуженість мережі їхніх гуртків. Вихованці харківської шахової школи у різні роки ставали призерами республіканських, союзних та міжнародних змагань. Наприклад, у 1967 р. в голландському Гронінгені п'ятнадцятирічний М. Штейнберг першим із молодих шахістів СРСР виграв кубок Європи серед юніорів.

На кінець 20-х рр. ХХ ст. припадає початок розбудови військово-спортивної сфери, яка поступово стала асоціюватися із захистом вітчизни, а не зі спортом. Більшовицька ідеологія передбачала формування закритого мілітарного суспільства, де кожен з його членів був готовий не лише захистити свою Батьківщину від ворожого капіталістичного оточення, а й піднятися на захист будь-яких знедолених народів, тобто експортувати соціалістичну революцію за межі СРСР. Харківська область до війни була одним із лідерів з військово-спортивної підготовки, про що свідчать результати військово-технічного іспиту 1936 р.: 266 178 комсомольців успішно склали іспити з двадцяти трьох видів підготовки. Її випереджали лише Київська (296 183) та Донбаська області (364 859) [15, арк. 20–27]. З введенням у 1931–1932 рр. всесоюзного спортивного комплексу «Підготовлений до праці й оборони» (відомого як комплекс ГТО) ідея поєднання спортивної та військової складової фізичної підготовки набула значної популярності серед радянської молоді. У зв'язку із ескалацією протистояння капіталістичних та соціалістичних країн у 60-х – першій половині 80-х рр. ХХ ст. багатоборство ГТО знову стало актуальним.

Наприкінці 1920-х рр. починають активно розвиватися туризм та альпінізм. Радянська влада позиціонувала туризм як «найцінніший засіб ідейно-політичного та фізичного виховання, оздоровчого та активного відпочинку» [10, арк. 1]. Спортивні функціонери наголошували, що туризм сприяє загартуванню організму, набуттю витривалості, формуванню навичок орієнтування та пересування по будь-якій місцевості. За даними Харківського обласного виконкому, станом на 1971 рік «туризмом, спортивним рибальством та іншими оздоровчими заходами було охоплено 292 тис. осіб. Для проведення цієї роботи використовували 20 будинків мисливця та рибалки, 156 оздоровчо-спортивних таборів і 98 туристичних баз » [9, арк. 11].

Починаючи із 1960-х рр., на Харківщині розповсю-

джуються народна гребля, руський хокей (хокей на траві), регбі, вітрильний спорт, підводне плавання, спортивне орієнтування. Забезпеченість Харківської області водними ресурсами дозволила створити розгалужену мережу яхт-клубів. Станом на середину 1987 р. на Харківщині діяло 15 секцій з парусного спорту, кожна із яких налічувала більше сотні відвідувачів. Лише один яхт-клуб заводу ім. Малишева «Фрегат» за період із 1965 по 1985 р. підготував 800 спортсменів [14].

У 1980-х рр. з настанням «Перебудови», відкриттям «залізної завіси» та зміною негативного ставлення до усього західного у Харкові починають з'являтися спортивні секції, які представляли нові для радянської людини види спорту: бойові мистецтва, бейсбол, водні лижи, віндсерфінг, американський футбол, атлетизм, культуризм, скейтбордінг, спортивний бридж, рендзю, та інші.

Найбільшій прихильності серед харків'ян здобули різні види одноборств. Одним із перших осередків із бойових мистецтв була секція карате у Харківському державному університеті під керівництвом Луїса Карвахала. Її відвідувачі вивчали змішані види одноборств у контексті вироблення навичок самозахисту. Після заборони бойових мистецтв у 1981 р. ентузіасти продовжували займатися обраним видом спорту здебільшого нелегально. Так, у Харкові у перші роки перебудови такі секції маскувалися під групи із гімнастики ушу чи атлетизму чи існували на нелегальному становищі. Лише у 1989 р. на базі спортивного комплексу міського комітету з фізичної культури і спорту було створено клуб східних одноборств, який став центром їхнього розвитку у нашому місті. Його сформували представники карате, ушу, таеквондо та рукопашного бою.

Аренами спортивних дійств були різного роду змагання: різного роду змагання по окремих видах спорту в рамках спартакиади народів СРСР, спартакиади Української РСР, обласної та клубних спартакиад, а також спортивні заходи, присвячені дням здоров'я та визначним суспільно-політичним подіям.

В умовах формування неофіційного корпусу професіоналів, починаючи із 70-х рр. ХХ ст., харківські спортсмени завжди складали основу збірних команд Української РСР, неодноразово виступали за збірну Радянського Союзу.

Спортивні заклади здебільшого локалізувалися у місті та районних центрах. Якщо на 1 січня 1940 р. у Харкові автмотоспортом, городками, охотою, туризмом та альпінізмом, шахами та шашками займалося 31720 людини, то у 34 районах області у три рази менше – 9953 людини [4, арк. 1–4]. Причинами такого стану речей спортивні функціонери називали відсутність спортивних інструкторів та інвентарю.

Труднощі? з якими стикалися спортивні ентузіасти за доби так званого «розвиненого соціалізму» на селі? Яскраво проілюстровані у доповідній записці голови Добровільного спортивного товариства «Колос» М. Баки заступнику голови ради міністрів УРСР Н. Т. Кальченко від 11 травня 1975 року: «... Більшість колгоспів, радгоспів і організацій республіки не мають навіть найпростіших споруд для організації занять фізичною культурою та спортом. Один стадіон припадає на 40 колективів фізичної культури або на 90 сіл і на 2,6 тис. працюючих на селі; один спортзал – на 53 села і 14 тис. працюючих. Більше 200 сільських райцентрів не мають стадіонів, а 133 стадіони, що побудовані в райцентрах за рахунок кооперування коштів загальною вартістю 11,5 млн. крб., фактично не мають свого госпо-

даря, з року в рік руйнуються ... з останні 3 роки (1973 – 1975 рр. Прим. авт.) заборгованість організацій, що утримують товариство становить 2 млн 770 тис. крб.» [2, арк. 11]. Зауважимо, що 70–80-ті рр. ХХ ст. вважають найбільш сприятливими роками для розвитку спорту, коли як держава, так і суб'єкти господарювання витрачали солідні кошти на розбудову спортивної інфраструктури республіки.

Протягом усього існування Української СРСР керівництво органів фізичної культури і спорту постійно виступало у ролі «бідного родича», випрошуючи гроші на розбудову спортивної інфраструктури у заможних галузевих міністерств. Так, після публікації у газеті «Правда» від 23 червня 1980 р. нарису про спортивні споруди нікопольського міжколгоспного спортивного клубу «Колос» Комітет з фізичної культури і спорту при Радміні СРСР надіслав письмове звернення до різних міністерств з проханням вивчити й впровадити цей досвід [3, арк. 144]. Проте господарники, керуючись інстинктом самозбереження, добре розуміли, що за погане забезпечення спортивних колективів їм навряд чи доведеться відповідати, а от за невиконання виробничих показників чи планів капітального будівництва житла для робітників доведеться відповідати за всією суворістю закону.

У Радянській Україні приділялась увага усім без винятку видам спорту. Про це свідчать офіційні документи спортивних організацій. Наприклад, постанова комітету фізичної культури та спорту при раді міністрів СРСР від 26 лютого 1969 р. «Про введення нової єдиної Всесоюзної спортивної класифікації на 1962–1972 рр.» через застарілість вимог щодо спортивних результатів вводила нові для усіх існуючих видів спорту в Радянському Союзі без їх поділу на різні категорії [5, арк. 1–124]. Проте радянські спортивні функціонери виділяли масові (популярні) види спорту. До них поряд із футболом, волейболом, легкою атлетикою зараховували шахи та шашки. Туризм традиційно пов'язувався із рекреаційною сферою. Виокремлення олімпійських видів спорту від інших у архівних документах простежується з 1969 р.

Спортивні гуртки організовувалися при підприємствах і установах, спортивних клубах, які могли існувати як самостійно, так і входити до складу Добровільних спортивних товариств (ДСТ). У 1939 р. в області діяли наступні ДСТ: «Автомотор», «Більшовик», «Буревісник», «Схід», «Динамо», «Здоров'я», «Знання», «КІМ», «Колос», «Червона зірка», «Локомотив», «Металіст», «Блискавка», «Мукомол», «Харчовик», «Спартак», «Будівельник», «Темп», «Врожай». Вони представляли спортсменів-любителів, які працювали у різних сферах народного господарства та об'єднувалися за галузевими принципами. Так, ДСД «Буревісник», яке ще у 1951 р. об'єднувало членів профспілок держторгу (державної торгівлі) та громадського харчування (громадського харчування), зв'язку, споживчої кооперації, у 60–80-х рр. ХХ ст. представляло членів студентських професійних спілок. Незмінними залишалось підпорядкування ДСТ «Динамо» (органи внутрішніх справ), «Локомотив» (Південна залізниця). Кількість ДСТ протягом другої половини ХХ ст. постійно змінювалася.

Поступово склалися певні напрямки діяльності спортивних товариств. Наприклад, ДСТ «Динамо» мало сильні команди у таких видах спорту, як самбо, спортивне орієнтування, багатоборство ГТО, городки; ДСТ «Спартак» – шашки, стрибки на батуті, сучасне п'ятиборство, регбі; ДСТ «Авангард» посідало провідні позиції у підготовці аль-

піністів, акробатиці, хокеї із м'ячем.

Військово-прикладними й технічними видами спорту (літаковий, авіамоделний, парашутний, планерний, автомобільний, мотоциклетний, радіоспорт, морський, судомодельний, автомоделний) займалися фахівці Всесоюзного добровільного товариства сприяння армії, авіації й флоту, відомого пересічному громадянину як ДОСААФ. Наприклад, Харківська організація на 1968 р. нараховувала 34 районних і міських комітетів із 3989 первинними організаціями та 1 000 099 членів товариства [8, арк. 35].

З метою розвитку військово-прикладних видів спорту серед членів товариства працювала мережа навчальних організацій: Харківський, Куп'янський, Чугуївський, Балаклійський автомобільні клуби (автомотоспорт), Морський клуб (морський спорт), авіаспортклуб (парашутисти, планеристи, льотчики-спортсмени), клуб службового собаководства (дресирувальники, інструктори службових собак). У Харківській області станом на 1968 р. також діяв 21 районний спортивно-технічний клуб. Їх зусиллями з січня 1966 р. по липень 1968 р. було підготовлено 18576 шоферів, 20728 мотоциклістів, для спортивної сфери, збройних сил та народного господарства республіки [8, арк. 36]. Про якість підготовки спортсменів говорить той факт, що у 1976 р. команда авіаційно-спортивного клубу ДОСААФ (В. Барков, В. Сураєв) стала чемпіоном світу з авіамоделного спорту.

ДОСААФ виступав конкурентом Харківського обласного автмотоклубу, який мав менш розгалужену мережу гуртків, однак якість роботи останніх була дуже високою. Про це свідчать такі дані: протягом 1951 року спортсменами клубу було встановлено 20 автомобільних та 3 мотоциклетних рекорди СРСР, а також 22 (авто) і 44 (мото) рекорди, що складало 87% від загальної кількості автмоторекордів по Українській СРСР. Тут відзначилися харків'яни В. К. Нікітін, Т. Г. Попов, Е. О. Лорент та ін. [6, арк. 5].

Спортивний рух, починаючи з перших років встановлення більшовицької влади, виступав як шлях до емансипації жіноцтва. Найбільша секція, яка діяла в місті на початку 20-х рр. ХХ ст. – «Товариство фізичної культури ім. Балабанова» нараховувала 430 осіб, третину з яких становили жінки [16, с. 23]. У подальшому лише зростала кількість осіб жіночої статі, які займалися неолімпійськими видами спорту. Найбільший відсоток дівчат та жінок був серед відвідувачів таких спортивних секцій, як акробатика, туризм, шахи та шашки. Представниці слабкої статі були представлені також і в інших видах спорту. Так, на 1 січня 1940 р. у Харкові автмотоспортом займалося 534 жінки, що складало 16% від загальної кількості спортсменів [4, арк. 1–4]. Також однією із найсильніших українських хокейних (хокей на траві) команд у 1970-х – на початку 1980-х років вважалася жіноча команда «Авіанінституту».

Висновки

Отже, упродовж тривалого періоду радянські спортивні функціонери не розподіляли спорт на олімпійські та не олімпійські види. Утилітарне призначення спорту полягало у підготовці великої кількості молодих людей, здатних захистити країну від нападу будь-якого ворога. Саме через це, таку велику увагу приділяли розвитку військово-прикладних видів спорту. Також вважався засобом ідейного виховання радянських громадян. Не зважаючи на важливе значення спорту для радянського суспільства, спортивна сфера постійно відчувала брак коштів на свій

розвиток. Серед неолімпійських видів спорту шашки та шахи стали найбільш масовими, зважаючи на розгалуженість гурткової мережі та кількість їхніх відвідувачів. У добу перебудови під впливом так званих «західних віянь» значно зросла увага до різних видів одноборств. Рівень підготовки спортсменів був надзвичайно високим, що дозво-

ляло нашим землякам регулярно виступати на союзних та світових змаганнях.

Подальші дослідження необхідно спрямувати на розвиток окремих видів неолімпійського спорту на Харківщині як в період існування Української РСР, так і за часів існування незалежної України.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що немає конфлікту інтересів, який може сприяти таким, що може завдати шкоди неупередженості статті.

Джерела фінансування. Ця стаття не отримала фінансової підтримки від державної, громадської або комерційної організацій.

Список використаної літератури

1. Вісімдесят років харківському альпінізму. Сб. ст. – Х., 2008.
2. Звіт добровільного спортивного об'єднання «Колос» за 1973 – 1975 рр. // ДАХО. Ф. Р-3858. Оп. 13. Од. зб. 1119.
3. Звіт добровільного спортивного об'єднання «Колос» за 1980 р. // ДАХО. Ф. Р-3858. Оп. 14. Од. зб. 1099.
4. Звіт комітету по справах фізичної культури та спорту за 1940 р. // ДАХО. Ф. Р-5756. Оп. 1. Од. зб. 3.
5. Звіт комітету по справах фізичної культури та спорту за 1969 р. // ДАХО. Ф. Р-5756. Оп. 2. Од. зб. 9.
6. Звіт Харківського автотоклубу за 1951 р. // ДАХО. Ф. Р-5756. Оп. 1. Од. зб. 179.
7. Звіт Харківської губерньської ради за 1926 р. // ДАХО. Ф. Р-845. Оп. 3. Од. зб. 444.
8. Матеріали з розвитку фізичної культури та спорту // ДАХО. Ф. Р-3858. Оп. 12. Од. зб. 851.
9. Матеріали з розвитку фізичної культури та спорту // ДАХО. Ф. Р-3858. Оп. 13. Од. зб. 249.
10. Матеріали з розвитку фізичної культури та спорту // ДАХО. Ф. Р-5756 Оп. 1. Од. зб. 225
11. Олейник Н. А. История физической культуры и спорта на Харьковщине (люди, годы, факты) : в 3-х т. / Н. А. Олейник, Ю. И. Грот. – Т. 1. (1874–1950 гг.). – Х. : ХДАФК, 2002. – 376 с.
12. Олейник Н. А. История физической культуры и спорта на Харьковщине (люди, годы, факты) : в 3-х т. / Н. А. Олейник, Ю. И. Грот. – Т. 2. (1951 – 1974 гг.). Х.: Прапор, 2005. – 448 с.
13. Олейник Н. А. История физической культуры и спорта на Харьковщине (люди, годы, факты) : в 3-х т. / Н. А. Олейник, Ю. И. Грот. – Т. 3. 1975 – 1992 гг. – Х. : Прапор, 2009. – 448 с.
14. Олександров В. Романтика наповнених вітрил / В. Олександров // Ленінська зміна. – 1985. – 29 серпня.
15. Організація спортивних заходів ЦК КП(б)У та іншими громадськими об'єднаннями // Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф.7. Оп. 1. Од. зб. 1330.
16. Павлов С. Спорт и физическая культура / С. Павлов // Пламя. – 1924. – № 13. – С. 23.
17. Салтан Н. М. Українські спортивні традиції // Н. М. Салтан, О. М. Салтан – Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту в контексті 25-річчя незалежності України : зб. матеріалів IV регіональної наук.-практ. інтер.-конф. з міжнародною участю, м. Харків, 11–13 трав. 2016 р. – Х. : ХДАФК, 2016. – С. 146–152.
18. Тимошенко Ю. О. Историчні умови та специфіка розвитку й фізичного виховання в радянській Україні в 20-х – 40-х рр. XX ст. / Ю. О. Тимошенко. – К. : ТОВ «НВП» Інсервіс, 2014. – 446 с.

Стаття надійшла до редакції: 05.11.2016 р.

Опубліковано: 31.12.2016 р.

Анотація. Салтан Н., Салтан А. Развитие неолимпийских видов спорта на Харьковщине в период существования Украинской ССР. **Цель:** на основе анализа ряда архивных документов и материалов периодической печати сделана попытка исследовать историю становления неолимпийских видов спорта в нашем регионе. **Материал и методы:** анализ и обобщение исторической базы по данному вопросу. **Результаты:** проанализированы особенности развития спортивной отрасли в течение всего периода существования Украинской ССР. **Выводы:** установлено, что развитие неолимпийских видов спорта советского периода началось в 20-х гг. XX ст. Наиболее массовыми среди неолимпийских видов спорта в области стали шахматы и шашки, военно-спортивные виды (в условиях милитаризации страны в 30-х гг. XX ст.) и различные виды единоборств. Уровень подготовки харьковских спортсменов был таким высоким, что они составляли основу сборных команд Украинской ССР, а также входили в состав сборных Советского Союза.

Ключевые слова: неолимпийские виды спорта, массовые виды спорта, военно-прикладные виды спорта.

Abstract. Saltan, N. & Saltan, A. Development of Non-Olympic sports in Kharkov region during the existence of the Ukrainian SSR. **Purpose:** The attempt to investigate the history of formation of Non-Olympic sports in our region is made on the basis of the analysis of number of archival documents and materials of periodicals. **Material & Methods:** the analysis and generalization of the sourced base on the matter. **Results:** features of the development of the sports branch during the entire period of the existence of the Ukrainian SSR are analyzed. **Conclusions:** it is established that the development of Non-Olympic sports of the Soviet period began in the 20th of the XX century. Chess and checkers, military-sports kinds (in the conditions of militarization of the country in the 30th of the XX century) and different types of single combats became the most mass among Non-Olympic sports in the region. The level of training of sportsmen of Kharkov was such high that they made the basis of national teams of the Ukrainian SSR, and also were the part of national teams of the Soviet Union.

Keywords: Non-Olympic sports, mass sports, military-applied sports.

References

1. *Visimdesiat rokov kharkivskomu alpinizmu*: sb.statei [Eighty years of mountaineering Kharkov: collections of articles], (2008), Kharkiv. (in Ukr.)
2. "Report of voluntary sport association "Colossus" for 1973 - 1975 // DAHO. F. R-3858. Op. 13. Ed. Coll. 1119". (in Ukr.)
3. "Report of voluntary sport association "Colossus" in 1980 // DAHO. F. R-3858. Op. 14. Ed. Coll. 1099". (in Ukr.)
4. "Report of the Committee on Physical Culture and Sport in 1940 // DAHO. F. R-5756. Op. 1. Ed. Coll. 3". (in Ukr.)
5. "Report of the Committee on Physical Culture and Sport in 1969 // DAHO. F. R-5756. Op. 2. Ed. Coll. 9". (in Ukr.)

6. "Report on the Kharkov automotor 1951 // DAHO. F. R-5756. Op. 1. Ed. Coll. 179." (in Ukr.)
7. "The report of the Kharkiv provincial council for 1926 // DAHO. F. R-845. Op. 3. Ed. Coll. 444". (in Ukr.)
8. "Materials Development of Physical Culture and Sports // DAHO. F. R-3858. Op. 12. Ed. Coll. 851". (in Ukr.)
9. "Materials for the development of physical culture and sport // DAHO .F. P-3858. Op. 13. Ed. Coll. 249". (in Ukr.)
10. "Materials for the development of physical culture and sport // DAHO. F. R-5756 Op. 1. Ed. Coll. 225". (in Ukr.)
11. Oleynik, N. A. & Grot Yu. I. (2002), *Istoriya fizicheskoy kultury i sporta na Kharkovshchine (lyudi, gody, fakty) : v 3-kh t., T. 1. (1874–1950 gg.)* [History of physical culture and sports in the Kharkiv region (people, years, facts) in 3 volumes, Vol. 1 (1874-1950)], KhDAFK, Kharkiv, 376 p. (in Russ.)
12. Oleynik, N. A. & Grot Yu. I. (2005), *Istoriya fizicheskoy kultury i sporta na Kharkovshchine (lyudi, gody, fakty) : v 3-kh t., T. 2. (1951 – 1974 gg.)* [History of physical culture and sports in the Kharkiv region (people, years, facts) in 3 volumes, Vol. 2 (1851-1974)], KhDAFK, Kharkiv, 448 p. (in Russ.)
13. Oleynik, N. A. & Grot Yu. I. (2009), *Istoriya fizicheskoy kultury i sporta na Kharkovshchine (lyudi, gody, fakty) : v 3-kh t., T. 3. 1975 – 1992 gg* [History of physical culture and sports in the Kharkiv region (people, years, facts) in 3 volumes, Vol. 3 (1975-1992)], KhDAFK, Kharkiv, 448 p. (in Russ.)
14. Oleksandrov, V. (1985), "Romance filled the sails", *Leninska zmina*. (in Russ.)
15. "The organization of sports events CC CP (B) U and other public associations // Central State Archive of Public Organizations of Ukraine. F.7. Op. 1. Ed. Coll. 1330". (in Ukr.)
16. Pavlov, S. (1924), "Sport and Physical Culture", *Plamia*, No 13, p. 23. (in Russ.)
17. Saltan, N. M. & Saltan, O. M. (2016), "Ukrainian sports traditions", *Stratehichne upravlinnia rozvytkom fizychnoi kultury i sportu v konteksti 25-richchia nezalezhnosti Ukrainy : zb. materialiv IV rehionalnoi nauk.-prakt. inter.-konf. z mizhnarodnoiu uchastiu, m. Kharkiv, 11–13 trav. 2016 r* [Strategic management of development of physical culture and sport in the context of the 25th anniversary of Ukraine's independence: Coll. IV regional nauk. materials and practical. inter.-conference. with international participation, Kharkiv, May 11-13, 2016], KhDAFK, Kharkiv, pp. 146–152. (in Ukr.)
18. Tymoshenko, Iu. O. (2014), *Istorychni umovy ta spetsyfika rozvytku i fizychnoho vykhovannia v radianskii Ukraini v 20-kh – 40-kh rr. XX st.* [Historical conditions and specific development and physical education in Soviet Ukraine in the 20's - 40's. XX century], TOV «NVP» Inservis, Kyiv, 446 p. (in Ukr.)

Received: 05.11.2016.
Published: 31.12.2016.

Салтан Наталія Миколаївна: к. і. н. Харківська державна академія фізичної культури: вул. Клочківська, 99, м. Харків, 61058, Україна.

Салтан Наталья Николаевна: к. и. н. Харьковская государственная академия физической культуры: ул. Клочковская, 99, г. Харьков, Украина.

Saltan Nataliia: PhD (History of Ukraine), Kharkiv State Academy of Physical Culture: Klochkivska str., 99, Kharkiv, 61058, Ukraine.

ORCID.ORG/0000-0001-9772-8804

E-mail: nataliiasaltan@gmail.com

Салтан Олександр Миколайович: к. і. н., доцент Харківська державна академія фізичної культури: вул. Клочківська, 99, м. Харків, 61058, Україна.

Салтан Александр Николаевич: к. и. н., доцент Харьковская государственная академия физической культуры: ул. Клочковская, 99, г. Харьков, Украина.

Saltan Oleksandr: PhD (History of Ukraine), Kharkiv State Academy of Physical Culture: Klochkivska str., 99, Kharkiv, 61058, Ukraine.

ORCID.ORG/0000-0002-0643-7954

E-mail: Saltan_Olexandr@ukr.net

Бібліографічний опис статті:

Салтан Н. Розвиток неолімпійських видів спорту на Харківщині у період існування Української РСР / Наталія Салтан, Олександр Салтан // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків : ХДАФК, 2016. – № 6(56). – С. 110–114. – doi:10.15391/snsv.2016-6.019